

розвитку суспільства законодавство може передбачати певні обмеження стосовно осіб, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у тому числі щодо участі в підприємницькій діяльності з метою отримання прибутку або оприлюднення певної інформації особистого характеру. Водночас Суд застерігає, що зазначені обмеження слід запроваджувати виключно на підставі та в спосіб, які передбачені Конституцією України.

Список використаних джерел

1. Bardhan P. Corruption and development / P. Bardhan // Journal of Economic Literature. – 1997. – Vol. 25. – P. 1320–1346.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовт. 2003 р. : ратифік. Законом України від 18 жовт. 2006 р. № 251-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 49.
3. Рішення Конституційного Суду України від 6 жовт. 2010 р. № 21-рп/2010 у справі про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів // Вісник Конституційного Суду України. – 2010. – № 6. – С. 7.

Костицький Михайло Васильович, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, член-кореспондент НАПН України, заслужений юрист України;
Кушакова-Костицька Наталія Вадимівна, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, заслужений юрист України

КОРУПЦІЯ ЯК ПЕРМАНЕНТНА ВЛАСТИВІСТЬ ВЛАДИ: ФІЛОСОФСЬКИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ

1. Влада (від грецьк. κρβρος – панування, управління) – соціокультурний феномен людської цивілізації, який виявляється як можливість і здатність здійснювати чи нав'язувати свою волю, впливати на поведінку окремих людей, їх груп, громадянське суспільство загалом за допомогою сили, волі, авторитету, права, моралі, харизми, психологічних засобів, нейролінгвістичного програмування (зомбування). Основними

аспектами влади є: можливість і здатність розпоряджатися, панувати над людьми та суспільними організаціями, наявність певних структур, органів, осіб, наділених державними, адміністративними повноваженнями, або таких, які володіють певним впливом, повноваженнями за традицією, звичаєм чи внаслідок присвоєння їхніх (повноважень) собі, узурпації.

У політології та кратології визначення суті влади пов'язане із силою, яка змушує до підкорення, волею як здатністю нав'язувати свою волю іншим наперекір їх волі. Телеологічне тлумачення влади передбачає усвідомлення доцільності та необхідності влади, інструменталістське – виявляється як здатність до мобілізації ресурсів для досягнення певних цілей. Структурно-функціоналістське трактування влади розглядає її як властивість соціальної організації, спосіб самоорганізації людської спільноти, що ґрунтується на доцільності розподілу функцій управління та виконання. Біхевіористське поняття влади визначає особливий тип поведінки, за якого окремі індивіди віддають накази, директиви (стимул), а решта їм підкоряється (реакція). Згідно із філософсько-психологічним трактуванням, влада походить зі свідомості й підсвідомості (Б. Дем'яненко).

На нашу думку, усі ці визначення сутності влади відображають різні її аспекти. Системотворчим фактором влади є індивідуальна і групова психологія, яка виявляється в тому, що в певній категорії людей на рівні базових інстинктів (потреба в їжі, житлі, репродукції) наявна також потреба домінування над іншими. Дослідник О. Бондар виокремлює три надмотиви, які зумовлюють поведінку людини: прагнення влади, грошей і заздрість. Водночас у соціумі завжди є особи, які прагнуть не влади, а співпраці, «сродності» (за Г. Сковородою), не грошей, а духовних благ, керуються не заздрістю, а толерантністю. У свідомості таких людей бажання допомогти ближньому превалює над егоїзмом, бажання самовдосконалюватися – над бажанням щось спожити.

Можливо, із цим пов'язаний активний пошук нової світоглядно-релігійної парадигми, який почався в середині XIX ст. (від теософії О. Блавацької, неогностицизму, неоязичництва, синтетичної релігії Муна тощо).

2. Владу невіддільно супроводжує корупція. Остання є неминучою, це зворотний бік влади. Філософи, політологи, юристи, соціологи, психологи й інші спеціалісти намагаються дати визначення корупції. На наш погляд, найповнішу юридичну дефініцію корупції запропонував професор і суддя Конституційного Суду України М. Мельник, згідно з яким корупція – це діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання матеріальних благ, послуг, пільг, переваг. Однак філософське визначення корупції ширше: суб'єктами корупції є представники не тільки державної влади, а й політичних партій, громадських організацій, місцевого самоврядування, бізнесу, криміналітету.

Об'єктом корупційних діянь є інтереси, права людини, соціальних груп, громадянського суспільства, держави, правові, моральні, релігійні норми, традиції та звичаї (зокрема міжнародні). Причиною корупції є, переважно, жадібність, прагнення матеріальних благ, влади. Останню корупція супроводжує з часів її виникнення, з напівдикого стада, племені, через первісне суспільство й суспільно-економічні формації або історичні епохи розвитку людства. Однак в античних містах-державах, у Римі за часів Республіки, за вічевої демократії на Русі її було мінімізовано. У ХХ ст. традиційної корупції не було в організованій вождем Лівії ісламської Джамахірії (де й держави в звичайному значенні не було) або в анархічній самоврядній спільноті Нестора Махна на Півдні та Сході України в 1917–1922 роках.

3. Протидія корупції починається в античні часи та виявляється в реформах Солона і Клісфена в Греції, дія консула Цицерона, імператора Марка Аврелія в Римі. Солон, зокрема, не лише скасував боргову кабалу, запровадив майновий ценз на вступ до війська та залучення до державних справ, а й заборонив марнотратство, ліквідував привілей євпатридів (благородних), допустив до влади вихідців з народу (демосу). Обмеження корупції Солоном мало настільки сильний психологічний ефект, що через два століття у творах Платона він залишається взірцем правителя (хоча Солон був предком Платона). Слова Платона про те, що держава, у якій закон не має сили та залежить від влади, приречена на загибель, були

пророчими. Корупція і є однією з форм беззаконня. Корупція «роз'їдала» фундамент надпотужних держав упродовж історії. Вона знищила Фінікію, Карфаген, Єгипет, Рим та інші держави. І якщо Платон визнавав вдалимі такі форми правління, як монархія, аристократія, демократія, то їх антиподи – тиранія, олігархія, охлократія – були просякнуті корупцією і довго існувати не могли.

Учень Платона, а згодом опонент Аристотель змінює статус демократії як форми правління. Якщо в Платона це «правильна» форма, то в Аристотеля – неправильна. На його погляд, правильні форми правління – це монархія, аристократія, політія, неправильні – тиранія, олігархія, демократія. Перші – обмежують корупцію, другі – сприяють її розквіту. Аристотель обстоював заборону одній людині обіймати декілька державних посад. В Афінах також було запроваджено закон, що зобов'язував кожного громадянина звітувати про засоби, на які він живе. Сучасні закони про люстрацію чи декларування доходів керівниками держави й державних органів – не новела і не сучасний винахід.

Корупція нерозривно пов'язана з ментальністю, психологією певного народу чи нації, ментальність – із релігією (яка подеколи виконує роль ідеології). Нині майже половина населення Землі сповідує аврамічні релігії (їудаїзм, християнство, іслам). Ці релігії, зокрема християнство, були ідеологічним підґрунтям формування західної культури та цивілізації.

Іудаїзм – найдавніша із цих релігій – проповідує толерантне ставлення до багатих і багатства, але не допускає корупції, неправедного збагачення за рахунок ближнього (єдиновірця).

Християнство в православній чи католицькій версіях багатство трактує як зло («Швидше верблюд увійде в вушко голки, ніж багатий – у царство небесне», – сказано в Біблії). Бідність є богоугодною, аскеза й відмова від мирського світу шануються. У цьому контексті корупція є гріховною, належить до тяжких гріхів.

Протестантська революція в XVI ст. не лише повернула християнство до витоків (їудаїзму), а й відкинула посередника між Богом і людьми – церкву, наголосивши на тому, що спасіння забезпечують не «добрі» й «богоугодні» діла, а віра.

Важка настирна праця задля збагачення є богоугодною. Тому багатий є поміченим «перстом Божим». Тенденцію до збагачення як один із принципів протестантизму визначив у праці «Протестантська етика і дух капіталізму» М. Вебер. Прагнення вигоди та збагачення (а з ними і корупція) є основою капіталізму.

5. Водночас, хоча корупція існує стільки, скільки існує влада, їй можна й необхідно протистояти.

У цьому контексті слід окреслити щонайменше три напрями розвитку державної антикорупційної політики в Україні.

Перший напрям передбачає розширення прав місцевого самоврядування, громадських організацій та об'єднань громадян, проведення роз'яснювальної та виховної роботи серед суб'єктів громадянського суспільства, удосконалення виборчого законодавства, законодавства про люстрацію і декларування доходів, активізацію новостворених антикорупційних органів та їхню підтримку з боку суспільства, заборону (на певний час) представникам бізнесу і фінансових структур обіймати посади в державі та місцевому самоврядуванні. А головне – це поступова трансформація суспільства, керованого владною вертикаллю, – у спільноту із самоврядуванням «по горизонталі». Адже існування інформаційного суспільства (або навіть уже постінформаційного, у якому домінуватиме штучний інтелект) передбачає його саморегуляцію.

Другий напрям полягає в установленні жорстких норм у КК України, відновленні смертної кари, запровадженні конфіскації майна та коштів корупціонерів, репресій щодо членів їхніх сімей, відновленні системи військових судів і поширенні їх компетенції на службовців Міністерства оборони, СБУ, МВС, МНС України, пенітенціарної служби, митниці, фіскальної служби, антикорупційних прокуратур, судів, бюро розслідувань тощо. Слід зауважити, що такі радикальні засоби дієві протягом певного часу, однак потім провокують відродження корупції ще в ширших масштабах.

Третій напрям – синтетичний – полягає в комбінуванні форм, засобів та інституцій попередніх двох. Головним є психологічне «перевантаження» корупціонерів. Для цього необхідно виховувати молоде покоління на правильних моральних принципах, які утвердять нетерпимість до корупції, прагнення протистояти їй.